

A FORMÁLIS ÉS AZ INFORMÁLIS ÖNKÉNTESÉG VÁLLALÁSA A VISEGRÁDI ORSZÁGOK LAKOSSÁGA KÖRÉBEN

FÉNYES HAJNALKA¹

Potulka, Oto – Švecová, Lenka – Blahova, Eva – Diatkova, Natasa (2025): Do formal and informal volunteering compete for engaged individuals? *Voluntas, International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* (2025)

DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-025-00756-w>

A KUTATÁS MINTÁJA ÉS KÉRDÉSFELTEVÉSEI

Kivételes egybeesés, hogy a *Voluntas* legfrissebb, 2025. évi júliusi számában jelent meg négy cseh szerző tanulmánya, amelyben a 2023 októbere és novembere között, a visegrádi országok 2034 lakosának reprezentatív mintáján végzett felmérés eredményeit közölték.

A válaszadók számát az egyes országok (régiók) mérete szerint osztották el, hogy fenntartsák az eredmények országok közötti összehasonlításának lehetőségét is. Ennek alapján a kutatási mintába 580 cseh, 600 lengyel, 452 magyar és 402 szlovák válaszadó került be.

A felmérés során online kérdőívet alkalmaztak, amelyet webes (CAWI) vagy telefonos interjú (CATI) módszerek kombinációjával vettek fel.

A kutatásnak két fő kérdésfeltevése volt:

- Vajon a formális és az informális önkéntesség választása egymást kiegészíti vagy versengő kapcsolat van-e? Azaz, az önkéntesek egyszerre vesznek-e részt mindkét típusú önkéntességben, vagy inkább választanak az egyik vagy másik forma között?

¹ Fényes Hajnalka (PhD), közgazdász - szociológus, habilitált egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Szociológia és Szociálpolitika Tanszék.

- Az emberi, illetve a társadalmi tőke eltérő hatással van-e a formális és az informális önkéntesség vállalására, illetve az egyén anyagi helyzete és a rendelkezésre álló ideje hogyan mediálja ezt a kapcsolatot? Azaz, az önkéntesség különböző formái eltérő erőforrásokat igényelnek-e?

A tanulmány három fő részből áll. Az első részben a szerzők a szakirodalmi leírások alapján definiálják a formális és az informális önkéntességet, illetve az emberi, valamint a társadalmi tőke önkéntességben játszott szerepére vonatkozó elméleti alapvetéseket mutatják be. A második részben az adatgyűjtés és feldolgozás során használt strukturális egyenlet modell (SEM) módszerének ismertetésére térnek ki. Végezetül a harmadik rész az eredményeket és azok megvitatását tartalmazza, kiemelt hangsúlyt adva a bizalomnak, a társadalmi tőke és az önkéntesség viszonylatában.

A KUTATÁS KÉRDÉSFELTEVÉSEIT MEGALAPOZÓ ELMÉLETI HÁTTÉR

A kutatási céloknak megfelelően az elméleti háttér megalapozása is két témakört érintett. Először szakirodalmi áttekintést adtak a formális és az informális önkéntesség jellemzőinek hasonlóságairól úgy, mint:

- mindkét önkéntességi forma nemcsak a civil társadalmat és az önkéntesek életét gazdagítja, hanem kiegészíti az állam erőforrás és szolgáltatási hiányosságait is (Einolf 2016).
- Mind a formális, mind pedig az informális önkéntesség hozzájárul a közösségek fejlődéséhez és ez lehetőséget ad az önkénteseknek a személyes fejlődésére is.
- Továbbá idézik Christopher Einolf és munkatársainak (2016:223) megállapítását, hogy mindkét önkéntességi forma választását hasonlóan befolyásolják – a karrier motivációt kivéve – a Clary és munkatársai (1998) által mért motivációk.

Majd a különbségeket elemezve kiemelték, hogy:

- Haruyo Mitani (2014) megállapításai szerint az informális önkéntességhez képest – amely spontánabb és általában közeli embereket érint – a formális önkéntesség magasabb költségekkel jár, és a közvetlen környezeten kívüli személyeket is bevonhat.
- Míg a formális önkéntesség a tevékenységek nagyobb professzionalizálódásával és specializálódásával, valamint a társadalomra nagyobb hatást gyakorolhat, addig az

informális önkéntesség nagyobb fokú személyes elégedettséget és erős hálózati kapcsolatokat eredményezhet (Potulka et al. 2025:123).

- Alessio Nencini és munkatársai megállapítását idézve (Nencini et al. 2016:223) a tanulmány szerzői rámutatnak, hogy az informális önkéntességben az önkéntesek társadalmi szerepei vagy identitásuk fontosabb szerepet játszik, mint az általuk végzett önkéntes tevékenységek típusa.

Mindezekből állítják fel az első kutatási kérdésüket, miszerint a formális önkéntesség kevésbé rugalmas a közösségi igények kielégítésében, mint az informális önkéntesség, így ez a kétféle önkéntesség versenghet egymással. A versengés azt jelenti, hogy a formális önkéntesek nem vesznek részt informális önkéntességben, és fordítva. Azonban, ha ez nem így van, az önkéntesek egyszerre vesznek-e részt mindkét típusú önkéntességben? (Potulka et al. 2025:125)

A szakirodalmi áttekintés egyértelműen rávilágított arra, hogy az emberi tőke és a társadalmi tőke befolyásolja az önkéntességet. Stephan Meier és Aloise Stutzer (2008) alapján kiemelik, hogy az önkéntesség beruházás az emberi tőkébe, és Robert Putnam (2000), valamint John Wilson és Mark Musick (1999) nagyhatású tanulmányaira hivatkozva az önkéntesség társadalmi tőkével való összefüggését hangsúlyozzák. Az önkéntesség függ az emberi és a társadalmi tőkétől, illetve az önkéntesség által nőhet az emberi és társadalmi tőke is, de a szerzők a cikkükben csak az első kérdésre fókuszálnak. Kutatásuk során azt vizsgálták, hogy az emberi tőke és a társadalmi tőke eltérő módon befolyásolja-e – a befektetendő erőforrásokon keresztül – mind a formális, mind az informális önkéntességet (Potulka et al. 2025:123).

ADATELEMZÉS ÉS EREDMÉNYEK

Az adatfeldolgozás során többszörös adattisztítást végeztek, majd a SEM módszert alkalmazták, ami a legjobban megfelelt felelt a kutatási igényeknek és jellemzőknek. A SEM módszer a látens és a megfigyelt változók közötti kapcsolatokat becsüli meg egy modellben, amikor a köztük lévő kapcsolatok közvetettek. Az adatok elemzésekor három látens változót képeztek. Az emberi tőkét a kor, a háztartás mérete, a foglalkoztatottság, illetve az egyetemi diploma megléte megfigyelt változókkal közelítették. A társadalmi tőkét a bizalommal (rokonokban, barátokban, szomszédokban, idegenekben, a kormányban, a parlamentben, a bíróságokban, a régióban, az önkormányzatokban, a médiában és a tudományban)

összefüggésben vizsgálták. A harmadik látens változó a rendelkezésre álló idő volt, amit a nyugdíjas státusszal, illetve az 50 százalék feletti részmunkaidős foglalkoztatottsággal mértek. A tesztelt modellben a humán, illetve társadalmi tőke hatását vizsgálták a rendelkezésre álló idő és az jövedelemmel összefüggésben az informális és a formális önkéntesség végzésére.

A főbb eredmények azt mutatták, hogy:

- a visegrádi országok megkérdezett lakosságának kétharmada volt a felmérés idején vagy azt megelőzően önkéntes. A formális, informális önkéntesek aránya Csehországban volt a legmagasabb (41 százalék), míg a többi országnál ez 30 százalék volt. A legalacsonyabb volt a csehországi válaszadók között azoknak az aránya (22 százalék), akik egyik önkéntességi formában sem vettek részt (a magyarországi válaszadók között ez az arány 28 százalék volt).
- A szervezeteknél végzett és az informális önkéntes munka végzésének valószínűsége pozitív korrelációt és statisztikailag szignifikáns kapcsolatot mutatott (0,573, p: 0,000).
- Noha szoros összefüggéseket találtak a formális és az informális önkéntesség között, de az önkéntesek egy része csak az egyik típusú tevékenységbe fektetett időt. Simone Pettigrew és munkatársai (2019) ezt a különbséget azzal magyarázták – különösen az informális önkéntesek körében –, hogy ha formálisan részt vennének egy szervezetben, kevesebb idejük maradna az informális önkéntes munkájukra olyan emberek számára, akiket jobban ismernek.
- Összességében a kutatás fő megállapítása az volt, hogy az önkéntesség két formája – a formális és informális – inkább kiegészíti, mint helyettesíti egymást. Azok az egyének tehát, akik az egyik típusú önkéntességben vesznek részt, valószínűleg a másik formában is aktívak (lásd Jan Simonson (2017) következtetését).

A második kutatási kérdést tekintve igazolódott az önkéntesség erőforrás elmélete, hogy mindkét típusú önkéntességre hatással van az emberi és a társadalmi tőke. Továbbá, a közbelső tényezőket tekintve azt kapták, hogy a rendelkezésre álló jövedelem jobban befolyásolja mind a formális, mind az informális önkéntesség vállalását, mint a rendelkezésre álló idő. Fontos, a szakirodalommal összecsengő eredmény az is, hogy a formális önkéntességet jobban befolyásolja az anyagi helyzet és a rendelkezésre álló idő, mint az informális önkéntességet.

Összességében, a szerzők szerint a két önkéntességi forma iránti elköteleződést befolyásolhatja, hogy milyen széles az egyének kapcsolati hálója, mennyire tájékozottak a formális önkéntes lehetőségekről, illetve milyen egyéb feladataik vannak, amik között priorizálni kell erőforrásaikat és idejüket (Taniguchi 2011).

A tanulmány eredményei fontos hozzájárulást jelentenek, hogy a visegrádi országokban élők önkéntességét differenciáltabban lássuk. Csak reménykedni tudunk abban, hogy részletesebb, országok szerinti eredményeket is közlik a későbbiekben. Ajánljuk ezt az írást minden kutatónak, aki az informális önkéntességgel foglalkozik, de az olyan, önkénteseket foglalkoztató szervezeteknek is, amelyek toborzási bázisukat növelni és kiterjeszteni akarják.

IRODALOM

- Clary, Gil E – Snyder, Mark – Ridge, Robert – Stukas, Arthur – Copeland, John – Haugen, Julie – Miene, Peter (1998): Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6) pp. 1516-1530.
- Einolf, Christopher – Prouteau, Lionel – Nezhina, Tamara – Ibrayeva, Aigerim R. (2016): Informal, unorganized volunteering. In: Smith, David H. – Stebbins, Robert A. (eds): *The Palgrave Handbook of Volunteering, Civic Participation, and Nonprofit Associations*. London: Palgrave Macmillan, pp. 223-241. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-137-26317-9_10
- Meier, Stephan – Stutzer, Aloise (2008): Is volunteering rewarding in itself? *Economica*, 75(297) pp. 39-59. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.505042>
- Mitani, Haruyo (2014): Influences of resources and subjective dispositions on formal and informal volunteering. *Voluntas, International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 25(4) pp. 1022-1040. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-013-9384-3>
- Nencini, Alessio – Romaioli, Diego – Meneghini, Anna Maria (2016): Volunteer motivation and organizational climate: Factors that promote satisfaction and sustained volunteerism in NPOs. *Voluntas, International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 27(2) pp. 618-639. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-015-9593-z>
- Pettigrew, Simone – Jongenelis, Michelle – Newton, Robert U. – Warburton, John – Jackson, Ben (2017): *Aspects of the competition between informal and formal volunteering among older people*. Paper presented at the IAGG 2017 World Congress, San Francisco.
- Putnam, Robert D. (2000): *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Simonson, Jan (2017): *Formal and informal volunteering among older people in Germany - Complement or competition?* Paper presented at the IAGG 2017 World Congress.
- Taniguchi, Hiromi (2011). The Determinants of formal and informal volunteering: Evidence from the American Time Use Survey. *Voluntas, International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 23(4) 920-939. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-011-9236-y>
- Wilson, John – Musick, Mark (1999): The effects of volunteering on the volunteer. *Law and Contemporary Problems*, 62, pp. 141-168. DOI: <https://doi.org/10.2307/1192270>